

ПАЧАТАК ФАРМІРАВАННЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАГА ДРУКУ: З ГІСТОРЫІ ДЗЕЙНАСЦІ ПЕРШЫХ ВЫДААННЯЎ

Н. А. Зубчонак

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
Zubchon@bsu.by*

У артыкуле прадстаўлена інфармацыя аб фарміраванні сістэмы грамадска-палітычнага друку на тэрыторыі Беларусі ў XVI–XVIII стст.; выкладзены звесткі аб гісторыі дзейнасці першых выданняў.

Ключавыя словы: грамадска-палітычны друк; сістэма; інфармацыя; тэрыторыя Беларусі; сацыяльна-палітычныя ўмовы; выданне; падзеі.

THE BEGINNING OF THE FORMATION OF SOCIAL AND POLITICAL PRINTING: FROM THE HISTORY OF THE FIRST EDITIONS

N. A. Zubchonak

*Belarusian State University,
9, Kalvaryjskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: N. A. Zubchonak (Zubchon@bsu.by)*

The article provides information on the formation of the system of social and political printing on the territory of Belarus in the 16th–18th centuries; information on the history of the first editions is presented

Key words: socio-political press; system; information; territory of Belarus; socio-political conditions; publication; events.

Фарміраванне сістэмы друку на тэрыторыі Беларусі адбывалася ў XVI–XVIII стст. у складаных сацыяльна-палітычных умовах. Вяліся шматлікія войны, беларуская тэрыторыя (ВКЛ) уваходзіла ў склад іншых дзяржаў: Польшчы (Люблінская унія (1569); Расійскай імперыі

(тры падзелы Рэчы Паспалітай 1772, 1793, 1795). Тым не менш, працэс распаўсюджвання інфармацыі паступова пашыраўся і ўмацоўваўся, выдаўцамі засвойваўся вопыт перадавых еўрапейскіх краін.

Першыя газеты пісалі аб важнейшых сацыяльна-палітычных падзеях таго часу, выходзілі непрацяглы перыяд, мелі невялікі аб'ём і перыядычнасць. На жаль, да нашага часу архівы гэтых выданняў амаль не захаваліся. У некаторых еўрапейскіх бібліятэках (Польшча, Літва) ёсць толькі адзінкавыя экзэмпляры, на аснове якіх навукоўцы могуць прадставіць даволі агульную інфармацыю аб іх дзейнасці.

Першае друкаванае выданне, якое ў пэўным сэнсе можна аднесці да газет, з'явілася яшчэ ў 1563 г. у часы Вялікага княства Літоўскага. Інфармацыйны лісток меў назву «Новіны грозныя а жалостлівыя о нападзе княжаты Московского Ивана на землю русску, которі то князь паленьнем, тыранством, мордованьнем мест, замков добываньнем веліку і знаменіту шкоду вчыняет. З доданнем рэлацый Его Мілості Гетмана ВКЛ княжаты Радзівілла о поражды места Полоцкого» [1, с. 19–20]. У ім расказвалася пра падзеі вайны за Прыбалтыку (Лівонская вайна 1558–1583) паміж Маскоўскай дзяржавай і Вялікім княствам Літоўскім. Для вывучэння беларускай гісторыі карыснымі з'яўляюцца звесткі пра захоп Полацка ў 1563 г. войскамі Івана IV, у выніку якога адзін з найбольш эканамічна і культурна развітых беларускіх гарадоў быў разрабаваны. Шмат жыхароў было ўзята ў палон, вывезены каштоўнасці, у ліку якіх бібліятэка Сафіійскага сабора. Да нашых дзён яна лічыцца страчанай. Выданне надрукавала таксама і афіцыйны дакумент – загад гетмана ВКЛ Мікалая Радзівіла (Рудога) аб абароне горада. Даследчыкам вядомы і іншыя выданні такога ж тыпу, у якіх расказвалася таксама аб ваенных падзеях: «Новіна іста а правдiва о добыты тыраном москов-скім места Полоцкого» (1571), «Эдыкт з замку Полоцкого» (1597), «Новіны о взяті Смоленска, або триумф радосны» (1610) і інш. Такім чынам, газеты-аднадзёнкі не толькі асвятлялі важныя палітычныя падзеі, але і на самой справе сталі першай спробай арганізацыі перыядычнага друку на тэрыторыі Беларусі. Немалаважна адзначыць, што лісток «Новіны грозныя а жалостлівыя...» быў надрукаваны на беларускай мове.

«Авізы Гродзеньске» («Awizy Grodzienkie», «Гарадзенскія весці») з'яўляюцца першым інфармацыйным бюлетэнам. Газета выходзіла ўжо на польскай мове, распаўсюджвалася праз пасяджэнні сейма Рэчы Паспалітай, якія ў тых часах праводзіліся ў Гродна. У адзіным захаваным нумары, датаваным 1698 г., ёсць інфармацыя пра падзеі вайны

1697–1702 гг., расказваецца аб пазіцыі караля ў дачыненні да магнацкага роду Сапегаў, якія выступілі супраць іншай шляхты ВКЛ, іншая інфармацыя. Працягласць выхаду выдання невядома.

У другой палове XVIII ст. у Вільні на польскай мове друкаваўся грамадска-палітычны штотыднёвік «Кур’ер Літэвскі» («Kuryer Litewski», «Літоўскі кур’ер») (1760–1763). Выданне з’яўлялася органам Віленскай іезуіцкай акадэміі. У газеце змяшчаліся звесткі пра палітычныя падзеі ў краіне і за мяжой, інфармацыя сацыяльнага плану, рэклама, аб’явы. З 1764 г. стала друкавацца «Газэта Віленьска» [2, с. 28]. У дачыненні да гісторыі дадзенага выдання ў навуковых крыніцах сустракаецца супярэчлівая інфармацыя. Так, даследчык беларускай журналістыкі С. В. Говін вызначае наступныя этапы развіцця выдання: 1760 г. – «Газета літэрацка віленьска», орган Віленскай іезуіцкай акадэміі; 1793 г. – «Кур’ер Літоўскі» («Літоўскі веснік») выходзіў у Варшаве; 1833 г. – «Літоўскі веснік» друкаваўся ў Вільні і стаў афіцыйным выданнем Паўночна-Заходняга краю; 1841 г. – газета змяніла назву на «Кур’ер віленскі» («Виленский вестник»). Пад такой назвай выходзіла да 1915 г. Зыходзячы з перадыдацыі С. В. Говіна, можна заключыць, што «Виленский вестник» друкаваўся 156 гадоў [1, с. 21]. На сённяшні дзень у нашай краіне старэйшым грамадска-палітычным выданнем з’яўляецца газета «Звязда» (107 год, заснавана ў 1917 г.).

Першыя перадычныя выданні на тэрыторыі Беларусі з’явіліся ў Гродна ў канцы XVIII ст. Пасля Варшавы і Вільні гэты горад стаў трэцім, які пачаў выпускаць уласныя газеты. «Gazeta Grodzienska» выходзіла з 1776 па 1783 гг. адзін раз на тыдзень на дзвюх старонках. Пісала пра работу сейма, аб выбарах дэпутатаў, змяшчала замежную інфармацыю, мясцовыя навіны, платныя аб’явы. Выданне было заснавана па ініцыятыве гродзенскага старасты Антонія Тызенгаўза і ў свой час стала даволі вядомым.

У перыяд з 1788 па 1793 гг. друкаваліся «Гродзенскія ведамасці» як орган Таргавіцкай канфедэрацыі. Газета выходзіла два разы на тыдзень і паведамляла аб асноўных падзеях арганізацыі. Выпуск выдання быў спынены разам з роспускам канфедэрацыі.

У шэрагу першых перадычных выданняў на тэрыторыі Беларусі называюць газету «Авізы Гродзеньске» (1678). Лічыцца, што яна была разлічана на даволі вузкае кола чытачоў – паслоў сейма Рэчы

Паспалітай. Больш канкрэтная інфармацыя пра газету ў навуковых крыніцах адсутнічае.

Такім чынам, фарміраванне сістэмы грамадска-палітычнага друку на тэрыторыі Беларусі ў XVI–XVIII стст. адбывалася ва ўмовах распаду ВКЛ, далучэння беларускіх земляў да Польшчы і Расійскай імперыі. У той жа час адсутнасць дзяржаўнага самавызначэння, нацыянальны прыгнёт не сталі перашкодай для арганізацыі сістэмы распаўсюджвання інфармацыі. Першая газета-аднадзёнка была надрукавана на беларускай мове, наступныя выданні выходзілі ўжо на польскай ці рускай. Так паступова першыя выданні фіксавалі асноўныя сацыяльна-палітычныя і культурныя падзеі, якія сёння з’яўляюцца важнай гістарычнай інфармацыяй.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Говін С. В. Гісторыя беларускай журналістыкі (1563–1917гг.). Мінск, БДУ, 2003. 99 с.
2. Герасімчык І. А. Гісторыя беларускай журналістыкі XVI–XIX стагоддзяў. Дакументы і матэрыялы. Гродна, ГрДУ, 2015. 223 с.